

Avşarlar

Madde Yazarı: Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Tel: 0.536 4670919

email: kilicremzi@gmail.com

Oğuz Kağan soyundan Bozoklardan olan Yıldız Hanın büyük oğlu Avşarın neslinden gelen en tanınmış Türk boylarından biridir. Avşar boyunun adı, Kaşgarlı Mahmud (XI. yüzyıl) ve Fahreddin Mübarek Şahın (XIII. yüzyıl başı) listelerinde Afşar, Reşidüddin (XIV. yüzyıl başı) ile ona dayanan Yazıcıoğlu (XV. yüzyıl) ve Ebul-Gazi (XVII. yüzyıl) listelerinde de Avşar şeklinde geçer. Moğol istilâsından önceki vekâyinâmelerde Kaşgarlı ve Fahreddin Mübarek Şahı teyiden Afşar şekline rastlanmaktadır. XIV.-XVII. yüzyıllarda Anadolu'da her ikisi de görülmekle beraber Avşar şekli çok daha yaygındır. İran kaynaklarında bu boyun adı XVI. yüzyıldan itibaren sadece Afşar şeklinde yazılmaktadır. Bugün İranda bu boya mensup oymaklar ve köylüler de boylarının adını aynı şekilde, yani Afşar; olarak söylemektedirler.

Kaşgarlı ve Reşidüddin diğer Oğuz boyları gibi, Avşarların da damgalarını vermişlerdir. Bundan başka Reşidüddin, Avşarların kendilerine en yakın diğer üç boy Kızık, Beğdilli, Karkın ile ortak olan totemlerinin tavşancıl, şölenlerdeki (toy) ülüşlerinin (koyunun yemeleri için törece kendilerine tahsis edilmiş kısmı) sağ umaca (kısım) olduğunu bildirmiştir. Yine aynı müellife göre Avşarın manası: çevik, vahşi hayvan avına hevesli;; Ebul-Gazi Hana göre ise işini çabuk gören; demektir. Oğuzların İslamiyetten önceki tarihlerine dair rivayetlerde, Reşidüddine göre hükümdar sülalesi çıkarmış Kayı, Eymür, Yazır ve Beydilli gibi, beş boydan birinin de Avşar olduğu bildirilir. Oğuz Kağan soyundan gelen yirmi dört Oğuz boyundan pek azı tarih kaynaklarında yankılar bırakabilmişlerdir ki, bunlardan biri de Avşarlardır. Avşarlar, Dede Korkut destanlarında geçen Türkistanda, Oğuz Eli diye bilinen Sır-Derya bölgesinde yaşarlardı. Avşarlar diğer Oğuz boylarıyla

birlikte Orta Asyadan göç ederek Anadolu'nun çeşitli yerlerine, bu arada İran, Irak, Suriye, Afganistan ve Azerbaycana yayılmışlardır. Büyük göçle birlikte Huzistan-Horasan yoluyla Anadolu'ya, Irak ve Suriyeye gelmişlerdir.

Avşarlar, diğer Oğuz boyları gibi, X. yüzyıldan itibaren Türkistan sahasında Müslümanlığı kabul etmişlerdir. Türk tarihinde; Musul Atabeyliği (1127-1262), Huzistan Afşar Beyliği (1155-1195), Karaman-Oğulları Devleti (1250-1487), Germiyan-Oğulları (1260-1431), Dulkadır-Oğulları Devleti (1337-1515), Sevindik Han Afşar Beyliği (1482-1535), Nadir Şah ve İranda Afşar İmparatorluğu (1736-1804) gibi, devletler ve beylikler kurmuşlardır. Bunlardan başka, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Ramazanoğlu, Safevîler gibi, Türk devletlerinde en etkili Türk unsuru olmuşlardır. Ayrıca Avşarlar, Halep Türkmenleri, Danişmendli Türkmenleri, Boz-Ulus Türkmenleri, Yeni İl Türkmenleri, Musul Türkmenleri gibi, toplulukların arasında yer almışlardır.

Türkiye Selçukluları devleti Moğol istilâsı ile XIII. yüzyılda yıkılmıştı. XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı Tahrir defterlerinde Avşarlara ait pek çok yer adı görülmektedir. Bu yer adlarından anlaşıldığına göre Avşarlar, Anadolu'da Kayılardan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Bu da Avşarların Anadolu'nun bir Türk yurdu haline gelmesinde Kayı ve Kınıklar gibi, birinci derecede rol oynadıklarını kesin bir şekilde göstermektedir. Tarihçi Yazıcıoğlu'na göre Karaman-Oğulları, Avşar boyuna mensuptur. Anadolu'da Avşar adlı halâ yüzlerce yer adı bulunmaktadır.

1243 tarihinde cereyan eden Köse Dağ savaşından sonra Moğol hakimiyetinin Anadolu'ya yayılması üzerine, Anadolu'dan Suriyeye 40.000 çadır Türkmen göç etmişti. Bu Türkmenler, özellikle Kuzey Suriye'de pek yoğun bir topluluk teşkil etmişler ve pek geniş bir saha içindeki siyasi hadiseler, göçlere ve parçalanmalara rağmen Bozok ve Üçok şeklindeki eski il teşkilatlarını da korumuşlardı. Daha ziyade Halep, Antep ve Antakya bölgelerinde yaşayan bu Türkmenlerin Bozok kolunu meydana getiren boyların başında Avşarlar geliyordu.

Türkiyede ve İranda Avşar oymaklarının, Orta ve Batı

Anadoludaki bazı küçük oymaklar müstesna olmak üzere, hepsi bu ana koldan ayrılmışlardır. Ayrıca, Dulkadırlı eli arasında İmanlu Avşarı adlı önemli bir Avşar kolu olduğu gibi, Kozan yöresinde de kuvvetli bir Avşar kolu vardı. Kuzey Suriye Avşarları ise, başlıca üç aile tarafından idare edilmiştir. Bu aileler; Köpek oğulları, Gündüz oğulları ve Kut Beyi oğulları idiler. Bu ailelerden Köpek oğullarının Antep bölgesinde, Gündüz oğullarının Amik ovasında, Kut Beyi oğullarının da Halep bölgesinde yaşadıkları anlaşılmaktadır.

XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Anadolu'da Avşarlar:

Halep Türkmenleri: Akkoyunlu ve Safevî devletlerinin Türk göçebe teşekküllere dayanması dolayısıyla, Anadolu'dan İrana göç eden Türkmen toplulukları arasında Avşarlar da vardı. Ancak yine de XVI. ve XVII. yüzyıllarda Anadolu'da Avşarların yoğun bir şekilde Halep Türkmenleri içinde bulunduğu bilinmektedir. XVI. yüzyılın ilk yarısında yapılan tahrirde Halep Türkmenleri arasında Köpekli Avşarı ve Gündüzlü Avşarı boyları ile müstakil bir Avşar oymağı görülmektedir.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında ise, özellikle oymakların başlarındaki eski bey ailelerinin ortadan kalktığı görülmektedir. Bunun sonucu oymakların başındaki bey ailelerinin yerlerini obaları idare eden ve ağa; unvanını taşıyan Kethüda aileleri almıştır. Nitekim 1581 yılında Avşarların başında Recep, Bahri ve Küçük Minnet adlı kethüdalar bulunuyordu. Bunlarda Recep-Oğulları öyle bir nüfuz ve kudrete sahip olmuşlardı ki, XVII. yüzyılda Avşarlar çok defa Receblü Avşarı adıyla tanınmışlardır. Bu Avşarların daha XVI. yüzyılın ikinci yarısında Zamantı Irmağı boylarında yaylaya çıktıkları da bilinmektedir. Avşarlar 1687 yılında Avusturyaya yapılan sefere çağrıldıkları gibi, Recep-Oğulları ile diğer bey ve kethüdaların idaresinde 1690 yılındaki sefere de katılmışlardır.

Dulkadırlı Avşarları: Dulkadırlı eli arasındaki Avşarlar aslında Kuzey Suriye Avşarlarının bir kolu olup Kahramanmaraş, Kadirli (Kars), Yeni İl (Sivas) ve hatta Bozok (Yozgat)

bölgelerinde dağılmış bir halde bulunuyorlardı. Bu Avşarların en önemli kolu İmanlu Avşarı olup, Maraş bölgesinde yaşamakta idi. XVI. yüzyılın birinci yarısında İmanlu Avşarının yirmi yedi obadan meydana geldiği görülmektedir. Bu obalardan bir kısmı Suriyede kışlamakta ve Maraşın muhtelif yerlerinde de yaylamakta idi. XVI. yüzyılın ikinci yarısında İmanlu Avşarı obalarının çoğu yaylak veya kışlaklarında ve Antep çevresindeki birçok köylerde yerleşerek göçebe hayatı terk etmişti.

Yeni İl Avşarları: Sivas;Gürün arasında yaşayan ve Yeni İl adı verilen Türkmen topluluğundaki Avşarlardan üç oba (Boynu Kısalu, Delüler, Sekiz) Köpeklü Avşarına, diğerleri de (Bidil Avşarı, Tâifî Avşarı, Kızıl Süleymanlı) İmanlu Avşarına mensup bulunuyorlardı. Bunlardan Bidil Avşarı Yeni İlin çözülmesi üzerine batıya göç etmiş ve Ankaranın Bâlâ kazası içinde yurt tutmuştur. Ankaranın Mugan gölü yakınındaki bir yer bu oymağın adını taşımaktadır.

Kozan (Sis) Avşarları: Yavuz Sultan Selim zamanında, 1519 yılında Kozan yöresindeki Avşar kolu yirmi sekiz obaya ayrılmıştı. Bunlardan birkaçı müstesna diğerlerinin çeşitli yerlerde çiftçilik yaptıkları görülmektedir. Kozan (Sis) Avşarlarının buraya 1375 yılındaki Memlük fethi sonucunda Suriyedeki ana Avşar topluluğundan gelmişlerdir. Çünkü Çukurovanın fethine Memlük ordusu yanında Bozoklu ve Üçoklu Türkmenleri de katılmışlardı. Fakat bu Avşarları, XVIII. yüzyıldan itibaren Halep bölgesine gitmeyip Çukurovada kışlamaya başlayan ve Zamantı Irmağı kıyılarında yaylayan Avşarlar ile karıştırmamalıdır. Bu sonuncular, daha sonraki yüzyıllarda yaşamış Halep Türkmenleri Avşarlarıdır.

XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Anadolu ve İranda Avşarlar: Ana boyun asıl kalıntısı olan Halep Türkmenleri Avşarlarının torunları çeşitli olaylara rağmen 1865te Fırka-i Islâhiyye gelinceye kadar güçlü bir oymak olarak Anadolu varlıklarını sürdürmüşlerdir. 1691de Rakka bölgesine iskânı emredilen Türkmenler arasında bazı Avşar oymakları da vardı. Bunlar, Boz Ulusun eski yurdunda kalan kısmına bağlı Avşarlar ile Yeni İle

mensup Avşar oymaklarıydı. Rakka bölgesinde sonraları Avşar Bucağı denilen yerin bunların yerleştikleri yöre olduğu bilinmektedir. Halep Türkmenleri Avşarları ise Recebelü Avşarı, Kara Gündüzlü Avşarı, Bahrili Avşarı ve diğerleri olmak üzere dört beş oymağa ayrılmıştı.

Avşarlar XVIII. yüzyıldan itibaren kışlak olarak Halep yerine Çukurovaya gitmeye başlamıştı. Bunların Çukurovadaki kışlakları Ceyhan kıyılarında idi. Osmanlı Devletini, Zamantı Irmağı kıyılarında yerleşeceklerine inandırmış olmalarına rağmen yerleşmek şöyle dursun sık sık komşu oymak ve köylerin hayvanlarını sürmüşler, bazen da tüccar kafilelerini basmışlardı. Nitekim bu yüzden 1703 yılında Rakkaya sürüldülerse de fazla kalmayıp oradan Çukurova, Kayseri, Elbistan, Maraş yöresinde baskın ve yağmalara devam ettiler. Avşarlar 1856 yılında tekrar yerleştirilmeye çalışıldı ise de yine başarı sağlanamadı.

İranda Afşar Nadir Şahın Kırklı Oymağı, Eberlü veya Gündüzlü Afşarlarından meydana çıkmıştır. XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarında, yani Nadir Şahın İranda siyasi sahnede görünmek üzere bulunduğu sırada Urmiye gölünün batısında Selmas ile Uşniye arasında bulunan Urmiye şehri ve bölgesi, Avşarların kalabalık bir halde yaşadıkları yurtlarından biri idi. Burada ilk defa İmanlu Avşarı yurt tutmuştu. Urmiye Avşarlarının diğer oymakları Gündüzlü ve Araşlu Avşarlarıdır. Bunlar da buraya Kûh-ı Gîlûyadan gelmişlerdi. Urmiye Avşarlarının tarihi, geçen yüzyılın ikinci yarısında Avşarın Mahmutlu oymağı Boybeyi ailesinden Mirza Reşid tarafından yazılmıştır.

Hamse Avşarları, Hamse, Kazvin ile Zencan arasındaki idarî bölgede yaşamışlardır. Bu idarî bölgenin merkezi de Zencan şehri idi. Altı bölük kazadan meydana gelen bu idarî bölgede Avşarlar, bilhassa Kazvinin güneybatısındaki yöreden başlayıp, Sayinkale ve Sultaniyeye kadar uzanan yerlerde ve kuzeydeki Yukarı Tarum ve Aşağı Tarumda ve hatta Halhal çevresinde yoğun bir şekilde yaşamaktaydılar. Bunlara genellikle Hamselü Avşarı denilirdi. XVIII. yüzyıla ait kaynaklardan, burayı idare eden Avşar beyleri de Hamselü, Tarumî ve Halhalî lakapları ile

anılırlardı. Hamse Avşarlarının çoğunun Eberlü oymağından olduğu bilinmektedir.

Horasan Avşarları ise, Şah Tahmasb devrinde Horasanda Heratın güneydeki Esfûzar bölgesi ile Sistandaki Ferah bölgesi, Avşar beyleri tarafından idare edilmişti. Asıl Horasan Avşarları, Şah Abbasın (1587-1628) Kûh-ı Gîlûyadan Ebîverd sınır bölgesine sürdüğü Gündüzlü ve Araşlu oymaklarına mensup obalar idi. Anlaşıldığına göre Nadir Şahın adını duyurduğu günlerde bu adlar ortadan kalkmış ve onların yerini Köse Ahmedlü ve Kırklu almıştır. Nadir Şahın da bunlardan Kırklu obasından olduğu bilinmektedir. Bu kalabalık Avşar topluluklarından başka Huzistanda (Gündüzlüden) Kûh-ı Gîlûyada ve Farsta Kâzerûn bölgesinde çok daha az nüfuslu Avşar oymakları vardı. XVIII. yüzyılın ilk çeyreğindeki İran Avşarlarının dağılışına ait bu tablonun pek değişikliğe uğramadan zamanımıza kadar devam ettiği söylenebilir.

Son Dönemde Avşarlar: Osmanlı Devleti Çukurovada yüzyıllardır süren bunalımı sona erdirmek ve bölgedeki konar-göçer Türkmenleri yerleşik hayata geçirmek, burada önemli bir güç haline gelen derebeyleri ve özellikle Avşarların güç ve destek verdiği Kozan-Oğullarını yıkıp merkezi idareye bağlamak istiyordu. Yüzyıllardır boş ve harap araziye tarıma açmak ve bölgeyi şenlendirmek için Fırka-i Islâhiyye adıyla bir askeri güç ve birlik oluşturmuştu. Bu harekâtın başına askerî işlerden sorumlu Derviş Paşa ve idarî işlerden sorumlu olarak Ahmet Cevdet Paşa görevlendirilmişti. Bu harekât Ahmet Cevdet Paşanın Mâruzât; adlı eserinde ayrıntılı olarak anlatılmış olup, Yusuf Halaçoğlu tarafından günümüz Türkçesine çevrilmiş ve yayınlanmıştır.

Nihayet İstanbuldan 1865 yılında Çukurovaya gönderilen Fırka-i Islâhiyye, onları kışlak veya yaylaklarından birinde yerleşmeye mecbur bırakınca, Avşarlar yaylaklarında yerleşmek istediklerini bildirdiler. Fakat bu sırada yaylaklarına Kafkas muhacirleri yerleştirildiği için pek verimsiz topraklarda yerleşmek zorunda bırakıldılar. 1865te Avşarlar Kayserinin Pınarbaşı, Tomarza, Sarız kazalarıyla bunlara bağlı yetmişden fazla köye yerleşmiş olup eski oymak teşkilâtlarını henüz

unutmuş değildirler. Bugün söz konusu bölgelerde yüzden fazla Avşar köyü mevcuttur.

Avşarların acı ve üzüntülerini ağıt ve bozlak şeklindeki ezgilerle dile getirdikleri bilinmektedir. Bozlak, Avşarlar tarafından söylemekte olan ve onların mûsiki hayatlarına son derece hâkim olmuş, kahramanlık maceralarını anlatan türküleridir. Onların adını taşıyan bir Avşar bozlağı, özellikle Yozgat ve Kırşehir yörelerinde okunur. Avşar beyleri; türküsü ise Burdur, Antalya, Denizli ve Muğla bölgesinin en sevilen türkülerinden biri olarak söylenir. Avşar zeybeği; aynı yörelerde, Avşar halayı; ise Kırşehir, Yozgat ve Keskin yörelerinde oynanmaktadır. Avşarlar, büyük Türkmen şairi Dadaloğlunun da Avşar boyundan olduğunu bilirler ve Dadaloğlu hikayesi, Avşarlar arasında türkü ve bozlaklarıyla söylenir olmuştur.

1865te Fırka-i Islâhiyye harekâtı sırasında Avşarlar; Çukurova, Halep, Sivas, Malatya, Hatay, Kayseri, Pınarbaşı, Tomarza, Sarız, Uzun Yayla, Adana, Maraş, Osmaniye, Develi, Afşin, Elbistan, Kozan, Bozok (Yozgat) bölgeleri ve çeşitli yaylalara yayılmışlardı. Bu konu Adnan Menderes Kayanın Avşar Türkmenleri; adlı eserinde ayrıntılı olarak verilmiştir.

Bu süreçte Avşarların bir kısmı şehirlere yerleşirken, bir kısmı da yaşamlarını konar-göçer olarak yaylalarda sürdürmüşlerdir. Türk kültürüne uygun olarak hayvancılık, yaylacılık, binicilik, dokumacılık, çiftçilik, avcılık gibi, uğraşlar ile diğer göçebe Türkmenler gibi, yaşamaya devam etmişlerdir. Örf ve adetlerine bağlılıklarını uzun müddet koruyabilmişlerdir.

XIX. yüzyıl boyunca, Çukurova, Amik ovası, Binboğa dağları, Erciyes, Uzun Yayla, Sivas ve Malatyaya kadar uzanan bölgelerde konar-göçer biçimde yaşayan Avşar toplulukları, 1865 yılında, bugünkü Kayserinin Pınarbaşı, Sarız ve Tomarza taraflarına ve Adananın Tufanbeyli havalisine zorunlu olarak iskan edilmişlerdir. Avşarların bir kısmı da bu iskan sırasında, daha önce yaşadıkları yerlere yerleşmişlerdir. Bugün söz konusu bölgede Avşarlar; Adana, Kozan, Kadirli, Tufanbeyli, Elbistan, Afşin, Maraş, Göksun, Andırın, Geben,

Kayseri, Pınarbaşı, Tomarza, Develi, Sarız, Gürün, Yozgat vb. yerlerde, XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra yerleşik hayata geçmiş olarak yaşamaktadırlar.

KAYNAKÇA:

Faruk Sümer, Avşar;, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1991, C. IV, ss. 160-166; F. Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1999, ss. 270-300; F. Sümer, Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, TTK Yay., Ankara, 1992, ss. 15-203; Ahmet Zengi Özdemir, Avşarlar ve Dadaloğlu, Ürün Yay., Ankara, 2007, ss. 37-40 ve ss. 415-437; Adnan Menderes Kaya, (Bakınız) Avşar Türkmenleri, Geçit Yay., Kayseri, 2004, ss. 24-250; Ahmet Refik Altınay, Anadolu'da Türk Aşiretleri, Enderun Yay., İstanbul, 1989, s. 82 vd.; Ahmet Cevdet Paşa, Mâruzât, Hazırlayan Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yay., İstanbul, 1980, ss. 1-241; Mustafa Keskin, Kayseri Yöresindeki Aşiretlerin İskanı Hakkında;, I. KAYTAM Sempozyumu Bildirileri, Kayseri, 1997; Emir Kalkan, Kayseri ve Yöresi Ağıtları, Kültür Müdürlüğü Yay., Kayseri, 1992, ss.1-245; Tufan Gündüz, Anadolu'da Türkmen Aşiretleri (Bozulus Türkmenleri 1540-1640), Ankara, 1997, ss. 9-165; Tahir Kutsi, Dadaloğlu, Toker Yay., ss. 7-188; Oktay Mert, Dadaloğlu Bütün Şiirleri, Bem Koza Yay., Ankara, 1997, ss. 5-132; Ahmet Zengi Özdemir, Öyküleriyle Ağıtlar, C. I-II, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2001-2002; Yusuf Halaçoğlu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, TTK Yay., Ankara, 1991, ss. 11-144; Erdoğan Merçil, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, TTK Yay., Ankara, 1993; Refet Yinanç, Dulkadir Beyliği, TTK Yay., Ankara 1989.